

Българите в Северното Причерноморие
изследвания и материали
том шести

**“ОЧРЕК ЗА ИСТОРИЯТА НА СТАРООБРЯДЦИТЕ
В ДОБРУДЖА” – ДОКУМЕНТ ОТ
ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XIX ВЕК**

Андрей Андреев

От началото на XVIII в. на територията на Османската империя се заселва казашко население с православно старообрядческо вероизповедание, наричано некрасовци, по името на един от известните му атамани – Некрас. Те създали свои селища предимно в Добруджа, но още от този период някои от тях се установили по бреговете на Мраморно море в Мала Азия, а по-късно се разселват в Египет и Сирия. Казаците, избягали от преследванията в Русия по религиозни причини, намерили добър прием в Османската империя. Тук те могли да изповядват свободно вярата си, а Високата порта им признала и специален статут – запазване на някои от казашките привилегии – избор на старейшини, есаули, атамани и др. Те служели и в армията наред със запорожците, подчиняващи се на султана.

В началото на XIX в. пристигнал нов поток от старOVERCI, този път от селски, а не от казашки произход. Те били радушно посрещнати от старите заселници и старообрядческата колония в Добруджа станала твърде многолюдна. Последната се разпръснала през втората половина на XIX в., като старOVERCI се разселили из Османската империя, а част от тях се върнали в Русия. Известен брой останали в старите си селища. И днес в някои райони на Добруджа живеят наследници на некрасовци, пазещи спомена за старите си обичаи.

В архива на Московското славянско благотворително общество се намира “Очерк за историята на старообрядците в Добруджа” от неизвестен

автор и без дата, даващ интересни и ценни сведения за историята на староверското население в североизточните български земи. Тази религиозна общност била твърде затворена и нейната съдба е малко известна. Споменатият исторически извор осветлява важни моменти от заселването ѝ до втората половина на XIX в. Целта на настоящата работа е огласяването и коментар на "Очерк за историята на старообрядците в Добруджа".

* * *

Разколът в руската православна църква възниква във връзка с църковно-обредните реформи от 50–60-те години. Първоначалното му оформяне станало през периода 1653 – 1667 г. През 1653 г. патриарх Никон предприел конкретни стъпки за уединяване на руската богослужбена практика с тази на останалите източноправославни народи. През следващите години противниците на реформата и техните последователи се отделили от руската православна църква. През 1666 – 1667 г. в Москва бил проведен църковен събор. На него били осъдени разколоучителите и окончателно наложени нововъведенията. Последните целели премахването на разликите между руските църковни обреди и тези на източноправославните патриаршии, като за образец била използвана Константинополската¹.

Разликите в църковните обичаи и книги правели впечатление и през предишните векове. До средата на XVII в. русите продължавали да се кръстят с два пръста, поклоните в църквата се правели до земята, а не до кръста, разлики имало и в изписването на иконите и др. Това се дължало на различия в развитието на църковните обреди в източноправославните земи. Освен това в Русия спазвали в максимална степен традицията, докато източните патриаршии допусkali известна свобода във второстепенните обреди, некасаещи същността на вярата².

Трипръстното кръстене било въведено от патриарх Никон през месец март 1653 г. Това предизвикало смут сред духовенството, тъй като представлявало нарушение на решенията на Стоглавия събор от 1551 г.³

Реформите не били възприети от част от духовенството. То не можело да се примири с чуждия, макар и православен, образец на Константинополската патриаршия. Идеята за месианската роля на Русия култивирала в обществото чувство за непогрешимост, най-вече що се отнасяло до въпросите за вярата. Всякакви заемки от други страни се възприемали като ерес и пряка заплаха за религията и държавата. Дълго време те се посрещали остро и били преследвани от светските и духовните власти⁴. Веднъж приели християнството, русите се стремели да запазят обредите в неизменен вид. В същото време в православния Изток обредите търпели развитие. Още в края

на XII в. във Византия било възприето кръстенето с три пръста, появили се и други различия с течение на времето. Несъответствия се появили и при преписването на богослужбните книги поради механични грешки или слаба подготовка и познаване на гръцки език от страна на преписвачите.

Водачите на привържениците на старите обреди били изпратени на заточение в различни отдалечени от столицата манастири. Въпреки това те не прекратили съпротивата си. Авакум, Иван Неронов и др. настоявали да се свика църковен събор, който да отмени новостите, въведени от вече изпадналия в немилост пред цар Алексей Михайлович (1645 – 1676 г.) патриарх Никон⁵. Те не разбирали, че в църковните реформи се криел и политически елемент и че зад тях на практика стоял владетелят. Цар Алексей Михайлович не желал обредни разлики и предвид присъединяването на Левобрежна Украйна след въстанието на украинския хетман Богдан Хмелницки⁶.

Реформите били окончателно наложени на църковен събор от 1666 – 1667 г. Надеждите на царя и висшия клир, че по този начин ще сложат край на разкола, се оказали напразни. Той бил вече получил широко разпространение сред населението на Русия, а непокаялите се разколоучители се превърнали в знаме на старообрядците (староверците), както се наричали отделилите се от руската православна църква. Протопоп Авакум, Никита Пустосвят и др. си спечелили име на непреклонни борци за старата вяра. Селяните ги приемали като пророци, а преследванията и страданията им създавали своеобразен ореол на мъченици. Народът свързвал старообрядците с идеализацията на миналото. Тази тенденция проличала с особена сила покъсно при въстанието на Степан Разин и особено при управлението на Петър I, когато разколниците се смятали за призвани да се изправят на пътя на чуждото проникване в Русия⁷.

Още от момента на появата им, старообрядците били подложени на жестоки преследвания. Началото било сложено с присъдите, произнесени на църковния събор от 1666 – 1667 г. Повече от 50 човека са екзекутирани след потушаването на Соловецкото въстание (1668 – 1676 г.)⁸. През април 1682 г. са изгорени заточените в Пустозерск идеолози на разкола Авакум, Лазар, Федор и Епифаний⁹. На 5 юли с. г., след неуспешен опит за метеж на московските стрелци и простолудие под лозунга "за старата вяра", са екзекутирани свещеникът Никита Пустосвят и още няколко негови сподвижници¹⁰.

Преследванията ставали все по-жестоки през XVIII в. Създаването на многочислена имперска бюрократична машина почти ликвидирало възможността старообрядците да живеят и изповядват вярата си. Широко разпространение получило бягството в северните райони на страната и при казаците, немалка част от които също били староверци. Тези бягства се практикували

още от втората половина на XVII в., но при управлението на Петър I придобили огромни размери. Именно през тези години Синодът и Сенатът приели специални закони, носочени срещу старообрядчеството. По донос можели да бъдат проверявани дома, книгите и ръкописите на всекиго. За притежаване на старообрядчески съчинения се полагало жестоко наказание. По лична резолюция на император Петър I старообрядците се разглеждали като врагове на властта: били лишавани от граждански права. Не се признавали старообрядческите бракове, под заплаха от глоба те трябвало да обличат специални дрехи, които ги отличавали от останалите, а и били със смешна кройка. Едновременно с това правителството обявявало диспути за “връщане в православната вяра на заблудилите се”¹¹.

Правителството не успяло да получи точни сведения за числеността на старообрядците. Малка част от тях плащала “разколнически данък”, напр. през 1724 г. това били едва 14 043 души. Разколниците изповядвали вярата си тайно, а най-големите общини се формирали по покрайнините на държавата и извън нейните предели. Основни центрове се оформяли на север в Прионежието, в горските райони на Белорусия и Северна Украйна и в донските степи, а от средата на XVIII в. и в района на Урал¹².

Още от края на XVII в. започнали бягства на старообрядци от територията на Русия в търсене на по-веротърпими страни. Към това ги подтиквали не само ежедневните притеснения, данъци и несигурност, но и кървавата разправа с тях при определени поводи. При потушаването на въстанието на Кондратий Булавин (1707 – 1708 г.) княз В. Долгоруки и поверената му армия извършили големи жестокости в казашките селища по течението на река Дон. Вероятно след тези събития е първото голямо изселване на старообрядците, предимно казаци, от територията на Русия.

През 1738 г. жандармерийски отряд разорил Виговската община. Арестувани са ръководителите ѝ, както и немалка част от жителите, въпреки демонстрираната пълна покорност пред властите.

Гоненията не преставали и през втората половина на XVIII в. Тежко пострадало казачеството, в това число и старообрядците, след потушаването на движението на Емелян Пугачов. Тогава Яицките (Уралските) староверци били принудени частично да се изселят от своите общини¹³.

Въпреки че през XIX в. се разрешава свободна дейност на старообрядческата църква, както и на униатската, то притесненията сега вече на битово ниво не спирани. Все пак на староверците се позволявало да притежават стари богослужбени книги, да изпълняват обредите си и др.¹⁴

Бягствата на старообрядците от Русия били масови особено през XVIII в., макар че явно такива не липсвали и в края на XVII в. Жестоките

преследвания, смъртни присъди, изгаряния, извънредни данъци, ежедневни притеснения тласкали староверците към покрайнините на държавата. Там те също не намирали спокойствие. При потушаването на големи казашки и селски движения като тези на С. Разин, К. Булавин, Е. Пугачов наказателните отряди заливали разбунтувалите се райони с кръв. Това тласкало разколниците да търсят държави с по-голяма веротърпимост, поне по отношение на тяхната църква. Разколнически общини се появили дори в Китай и Корея. Една от традиционните и познати посоки за бягство на казаците-староверци била Османската империя. Техни селища се появили и по брега на Мраморно море, в Мала Азия, както и в българските земи, по-точно – в Добруджа.

Първите старообрядчески селища в Североизточна България се появили вероятно още в края на XVII в. Масови бягства имало в началото на XVIII в., а втора голяма вълна пристигнала през първата половина на XIX в. Прави впечатление, че пристигналите по-късно са предимно селяни, докато първите, т. нар. некрасовци, са с казашки произход.

Още от началото на XIX в. в Русия се заинтересовали от своите сънародници. Активната руска политика по отношение на Османската империя предполагала познаване на местното население. Некрасовците били изплашени от този интерес, а най-вече от евентуални действия на руската армия по време на войните с Османската империя. Именно през този период част от тях избягали във вътрешността на Турция – в казашките старообрядчески поселища по бреговете на Мраморно море.

Сведенията за старообрядски общини в Северното Черноморие дава генерал-майор И. П. Липранди в труда си “Кратък обзор на Молдавия, Влахия и близките до тях земи във военно отношение с необходимите сведения за военните приготовления на турците до 20 март 1828 г.”¹⁵ Наред с другите сведения за военните съоръжения, Липранди пише следното за некрасовците и съседите им запорожци: “Некрасовците и запорожците обитават, първите в териториите около Бабадаг, а последните в устието на Дунав и на островите, образувани от тази река около Черно море. В предходната кампания част от некрасовците се отдалечиха от своите жилища към Мраморно море, от една страна, поради враждата им със запорожците (с които се намират в неприимирима вражда), от друга, поради навлизането на нашите войски в техните граници. Друга част е в турските войски. Те се сражават на коне... След последната кампания тези народи са отслабнали чувствително: много от тях не са се завърнали по домовете си от брега на Мраморно море и много са избити от гръцките войски. Тези обстоятелства са накарали както некрасовците, така и запорожците да приемат в своето общество бягащото от нас население, зависими хора и селяни”¹⁶.

“Очерк за историята на старообрядците в Добруджа”, намиращ се във фонда на Московското славянско благотворително общество, съдържа ценни сведения за староверците в Добруджа. Там са разгледани емигрирането и причините за него, първите селища и водачи. Авторът на очерка е анонимен, не е посочена и дата на написването му. По съдържащите се данни категорично може да се твърди, че е от периода след Кримската война, а горната граница е първата половина на 70-те години на XIX в. Отделни страници на документа са повредени. Липсват приписки. Началото е написано с твърде бледо мастило, с един вид почерк до л. 6, с друг от л. 6 до л. 14, а листа 15 и 16 с трети вид почерк. От л. 6 започва основното изложение за историята на старообрядците в последните години на XVIII в. и през XIX в. Събитията след 1828 г. са описвани вероятно от съвременник. Представени са и ценни данни за числеността на отделните села в старообрядческата колония, конфликтите между тях и отношенията с казак-алая на Садък паша (Чайковски)¹⁷.

Избягалият от Русия намерили една относително по-голяма религиозна свобода за себе си в Османската империя. За турците те били християни, отличаващи се от останалите православни, а освен това и врагове на “московците”. Цитираният по-горе текст на генерал-майор Липранди свидетелства, че некрасовците служели в турската армия и по тази причина интересът на Садък паша към тях не е случаен. Освен казашко население, можещо да служи в казак-алая, те били и хора, преминали през редовна военна подготовка.

Сведенията за края на XVII в. и началото на XVIII в. носят в известна степен легендарен характер и може да се допусне, че са съхранени като предания и записани по-късно. Документът не определя кога точно е основано първото старообрядческо селище в Добруджа. Допуска се, че това се е случило през втората половина на XVII в., още при управлението на цар Алексей Михайлович. Ако приемем това за достоверно, то първите староверци са пристигнали малко след 1667 г. т. е. непосредствено след възникването на разкола в руската православна църква и осъждането на първите водачи на старобрядците.

Отделилите се от църквата казаци, известни като некрасовци, дошли в Добруджа от Дон през 1717 г. Те търсели възможности за запазване на своите казашки свободи. Тук явно от значение било не само религиозното преследване, но и ограничаването на привилегиите на казаците, политика, последователно провеждана от Петър I¹⁸. Старообрядците били предвождани от “... Игнатий, господарят на Некрас”. С него пристигнали трима атамани – Голий, Драний и Некрас. Те довели със себе си 40 000 човека. Според сведенията, представени от анонимния автор, явно името “некрасовци” е получено от един от атаманиите на избягалият от Русия казаци. Игнатий може би е духовно

лице, някой от донските първенци на разкола, а възможно и влиятелен казашки първенец. Само в подобен аспект звучи определянето му като “господар на Некрас”. Числото 40 000 души е вероятно преувеличено. Възможно приблизително толкова да са били всички казаци, избягали от кланетата, устроени от княз Долгоруки, но не всички са пристигнали в Добруджа¹⁹.

На л. 2 е записана песен за Игнатий и за горенето на старообрядческите храмове по течението на р. Дон. В текста се говори за казашкия вожд-старообрядец Агнат (Игнатий). Пътят на бегълците първоначално водел към Кубан. С позволението на кримския хан те се установили около Анапа. Казаците участвали в походите на татарите срещу руските земи. Според автора те “грабели малко, а търсели старопечатни книги и икони”²⁰.

С течение на времето некрасовци прониквали и в други части на Османската империя, тръгвайки от Анапа. Някои от тях се заселили на “двадесет и четири часа разстояние от Бурса, недалеч от брега на морето”. Други се установили в Смирна. Казаците запазили традиционните си обичаи не само в религиозната област. Избирали си атамани и есаули както в предишните години²¹.

От Мала Азия част от тях се преселили в Добруджа. Те именно са от “хората на Игнатий”, наричани некрасовци. Самият Игнатий не бил вече жив. Старообрядците носели със себе си т. нар. “Игнатиева книга” – завещанието на Игнатий. Това били правила за казашкия живот и за старообрядческата вяра, оформена като нравоучително съчинение. Неизвестният автор на “Очерка” привежда някои редове от нея. Явно той е разполагал със споменатото съчинение, недостигнало до нас. В него се изтъквала правотата на религиозните разбираня на старообрядците²².

Тези данни за пътя на преселване на некрасовците говорят, че те са дошли от юг, от Мала Азия. Считаме това за достоверно предвид на факта, че през 1811 г., изплашени от навлизането на руски войски в Добруджа, част от казаците бягат именно в Мала Азия, около Мраморно море. Това обаче не означава, че част от старообрядците не са дошли през XVIII в. и от север.

За бягството през 1811 г. на некрасовци споменава и генерал-майор Липранди в цитираното по-горе съчинение. След края на войната не всички казаци се завърнали в Добруджа. Към датата на написването на “Очерк...”, в Мала Азия имало “около 700 двора казашко население”²³. Страхът от руската армия е бил твърде голям, а споменът за кланетата от началото на XVIII в. жив, и той принудил част от некрасовци да предприемат ново преселение. В Добруджа обаче те били пуснали корени и след войната повечето се върнали в старите си села.

След Руско-турската война от 1806 – 1812 г. има нов значителен приток на бежанци, този път предимно зависими селяни. Предвид променената в известна степен политика по отношение на старообрядците от началото на XIX в., мотивите им трябвало да се търсят и в желанието на руските селяни за по-добър живот. Явно слуховете за староверските общини в Добруджа привлекли селяни-разколници не само на религиозна основа. Некрасовци приемали охотно новодошлите, въпреки че те не били от казашки произход. Отначало пришълците се заселили в Съръ-Къой. Когато там станало тясно, някои образували с. Журиловка. Притокът на ново население довел до разпръскване в други селища, както и до създаването на нови. Старообрядци се заселили и в с. Казъ-Хисар, възникнали с. Татарица, в близост до Силистра, с. Къркаликъой, Мачинско, с. Къздърешлии, наричано Ново село и с. Гиздаръ-Къой в Хърсовски район²⁴.

Руско-турската война от 1828 – 1829 г. довела до конфликт в средите на старообрядците в Добруджа. Старото казачество мразело Русия, докато новите преселници били патриотично настроени. Те нямали спомени от жестоките преследвания и разправа, както това се наблюдавало при старите бегълци. При управлението на Николай I и особено при Александър II част от тях се върнали в Русия, като първото преселение е непосредствено след края на войната, през 1829 г. При това селяните увлекли и известна част от старите заселници. Старообрядците се установили в близост до град Измаил, където основали селата Голяма и Малка Некрасовка²⁵.

Документът съдържа и данни за числеността на старообрядците в Добруджа, вероятно към средата на XIX в. Авторът ги дели на старообрядци (нарича ги липовани) и некрасовци (казаци): “В Телча имало 350 семейства, в Съръ-Къой – 250, Журиловка – 240, Смаил (селище получило името си от малка рекичка с подобно име) – 150, Гиздар-Къой – 60, Татарица – 100 и Каркали-Къой (Камиш) – 150 семейства.” Общата численост според анонимния автор е 1300 семейства. Те били разделени на две епархии, всяка със свой епископ: “Тулчанска с епископ Иустин и Славска с епископ Аркадий Некрасовский, живеещ в Славския манастир на шест часа път от Тулча. В манастира живеели около сто монаси”²⁶.

Казашкото население представлявало интерес за полския благородник и политически деец, приел исляма, Садък паша (Михаил Чайковски). Той възнамерявал да създаде казашки части, а по-късно да подсили командвания от него казак-алай с хора, настроени анти-руски. Чайковски явно желаел да пропагандира възстановяването на старите казашки привилегии, ликвидирани от Петър I и Екатерина II. Чайковски споделял възгледи, характерни за “славяните-туркофили”, включващи идеи за обединяване на казачеството, борба

срещу Русия с помощта на Турция и възстановяване на Реч-Посполита и на казашките привилегии.

Чайковски бил доверено лице на водача на полските емигранти княз Адам Чарториски. Той многократно изтъквал пред него голямото значение на Северна Добруджа за действия против Русия, както и ролята на казачеството, конкретно крайдунавското, включително и некрасовците. В този район и в Украйна той изпратил значително число свои агенти.

Чайковски предприел няколко обиколки из Османската империя за установяване и поддържане на контакти с казаците, включително и със старообрядците, мечтаейки да бъде атаман на казашка войска. Особено внимание той обръща на Северна Добруджа. Княз А. Чарториски смятал, че при едно бъдещо полско въстание то можело да получи помощ през Молдова и Галиция и през Добруджа и Украйна²⁷.

Във връзка с тези планове Чайковски посетил няколко пъти Добруджа. Първата си обиколка предприел през есента на 1841 г., а на 26 април 1842 г. отново бил в селищата на некрасовци. Липсват конкретни сведения за първите преговори със старообрядците, но вероятно е обещавал свобода на вярата и запазване на казашките привилегии²⁸.

След формирането на казак-алай в началото на 1854 г. Чайковски направил опити да увеличи числеността му с казаци от Северна Добруджа, но безуспешно. По нареждане на турското командване по време на Кримската война насилствено събирал разбитите от русите казашки части, служещи в турската армия, и ги оформял като бойни единици. Това му спечелило неприязънта на местното казашко население. Тези събития не му попречили малко по-късно да пише възторжено за некрасовците в издадената през 1857 г. в Париж книга “Казачеството в Турция”²⁹. Факт е обаче, че през 1854 г. доброволци в казак-алай почти не постъпили.

Чайковски посетил Добруджа и през 1863 – 1864 г., след разгрома на полското въстание. Той отново не успял да намери значително число доброволци. Би могло да се твърди, че през тези години казачеството в Добруджа и в Северното Черноморие престанало да съществува като военно съсловие. От значение били няколко фактора. Процесът на сливането на казаците с местното население бил вече твърде напреднал. Освен това между некрасовците се развихрили религиозни спорове. Разочарован от поляците и от казаците, от този момент Чайковски се ориентирал към българското население за попълване на командваните от него части.

През 1846 г. Чайковски пристигнал в Добруджа, заедно с приятеля си Сидор Сидорович Равский. Последният се запознал със староверското

население и склонил казаците "със злато и обещания" да го признаят за своя хетман. Въпреки това той и Чайковски не успели да убедят местните казашки първенци да изпратят хора за сформирание на войска³⁰.

След това Равский и Чайковски се срещнали в село Съръ-Къой с известния казашки първенец Гончаров. Чайковски обещавал свобода на вярата и признаването на казашките привилегии. Той уговарял Гончаров (някъде споменаван и като Гончар) да се организира агитация сред казашкото население на р. Дон.

Атаманът се отнесъл положително към предложенията. Посещението на двамата емисари имало голям отзвук сред некрасовците, които не приели еднозначно визатата им. Сред тях започнали спорове, като идеята достигнала и до турските власти. Опасявайки се от евентуално обтягане на отношенията с Русия, те предприели разследване, наистина твърде повърхностно, но въпреки това Гончаров бил принуден да се укрива известно време в Русе³¹.

Посещението на Чайковски и Равский от 1848 г. остава встрани от вниманието на В. Смоховска-Петрова. Възможно е и датата да е посочена погрешно от анонимния автор, но ние приемаме сведенията в "Очерка" за достоверни. Авторът явно е свидетел на тези събития и ги описва твърде подробно.

Гончаров бил роден в селището Кара-Бурма. Бил атаман на некрасовците, в знак на което приел жезъл, символизиращ високото му положение сред казаците старообрядци. Той имал добри политически контакти: посещавал Париж, Лондон, Санкт Петербург, където бил представен на император Николай I. Близко познанство го свързвало и с лидера на полската емиграция княз Адам Чарториски.

Изпълнявайки поетите пред Чайковски и Равский ангажменти, Гончаров предприел пътуване в Сирия и Египет за обединяване на всички старообрядци, намиращи се на територията на Османската империя³².

Едновременно с това Гончаров се явявал и като деец на своята религиозна общност. Пак по същото време, благодарение на неговите усилия и помощта на Чайковски, била открита старообрядческа митрополия в Черновци. От Москва пристигнали в Добруджа тогавашните водачи на староверците – Павел и Олимпий – за разговори с Гончаров и местните старейшини. Явно в тези години се е подготвяло създаването на старообрядческа църква на територията на Османската империя. Идеята се полюбила на Чайковски и двамата с Гончаров се свързали с великия везир Рашид паша, който също подкрепил проекта. По негов съвет те се обърнали към Антиохийския митрополит с молба той да определи главата на староверската църква. Патриархът посочил бившия босненски митрополит Амвросий и още

един кандидат, който обаче отказал. Амвросий заминал за Добруджа, където се срещнал със старообрядческите старейшини и местни православни архиереи. Некрасовци посрещнали православния епископ крайно неприязнено. Стигнало се според анонимния автор "до въстание" и Гончаров отново трябвало да бяга и да се укрива в Русе. В случая се проявила старата неприязнь на разколниците към православно духовенство. Неприемането на гръцки архиереи и обявяването му за "нечестив" рефлектирало върху Гончаров. Срещу него местите първенци написали донос, изпратен "до пашата в Русчук." В него се казвало, че "Гончаров ги продал на гърците и сега, ако гърците и българите се разбунтуват, казаците трябва да са на тяхна страна, защото вярата ни вече е една"³³. Атаманът бил арестуван, но след застъпничеството на Чайковски пред високата порта русенските власти го освободили.

След този случай староверците в Добруджа се разделили. Гончаров бил принуден да се пресели в Журиловка, а селищата Съръ-Къой и Славск не признали "новия свещеник", който скоро напуснал Добруджа. След Кримската война старообрядците там имали двама епископи – Аркадий и Олимпий³⁴.

По време на Кримската война и след нея настъпило пълното разделение сред добруджанските староверци и ликвидирането на казашките привилегии на некрасовци. Това се осъществило на база отношението им към Русия. По време на войната Гончаров поддържал активни връзки с французите, "чрез френския консул в Тулча – граф де Лувьер"³⁵. Част от некрасовци постъпили в казак-алая на Чайковски. Последният още по време на войната назначавал офицери и не се съобразявал със старите обичаи на казаците. Към 1864 г. изключителните права на некрасовци престанали да съществуват.

В началото на войната отношенията на старообрядците с руските войски били добри. Вече не се наблюдава бягство във вътрешността на Османската империя, както през 1811 г. във връзка с Руско-турската война от 1806 – 1812 г. Това се дължало на две обстоятелства. Първо, от началото на XIX в. в Русия се променило отношението към старообрядците, като се прекратила политиката на преследвания. Второ, преселниците от края на XVIII в. и началото на XIX в., предимно от селски произход, не изповядвали такава непримирима омраза към Русия, както казаците. Те дори могат да бъдат характеризирани като руски патриоти. Подобна нагласа се наблюдава дори и сред част от некрасовци. След Кримската война и особено след реформите на император Александър II, значителна част от старообрядците се върнали в Русия. Останалите в Добруджа "признали Москва за нов Рим", т. е. окончателно се помирили с родината на дедите си, а други се преселили в различни части на Османската империя.

* * *

“Очерк за историята на старообрядците в Добруджа” дава ценни сведения и допълва известните факти за една интересна и в немалка степен затворена общност (най-вече на религиозна основа), заселила се преди няколко века в Добруджа. Старообрядците се установили масово в нашите земи в началото на XVIII в., като първите от тях явно дошли още в края на XVII в. Към това ги подтикнали две основни причини – религиозните преследвания и отнемането на казашките привилегии, както и кланетата, устроени над тях при управлението на император Петър I.

Староверски поселения възникнали още в Мала Азия, по-късно – в Сирия и Египет, но безспорно най-многочислено било населението в Добруджа, сочена от него за център на поселенията. Казашките можели свободно да изповядват религията си, запазили известна самостоятелност, служели в турската армия (статут запазил се до средата на XIX в.). В значителна степен те живеели изолирано с малки контакти с православно население. За последното от решаващо значение бил споменът за религиозните преследвания, както и убеждението, че само те са истинските християни. Тези казаци били наречени некрасовци, по името на един от техните атамани.

През Руско-турската война 1806 – 1812 г., по-точно през 1811 г., изплашени от навлизането на руските войски в Добруджа, част от староверците избягали в Мала Азия. Мястото не било избрано случайно. Там съществували стари казашки селища и явно бегълците поддържали връзка помежду си.

Старообрядческата колония нарастнала през първата половина на XIX в., при пристигането на нова голяма вълна от бежанци. Те били от селски, а не от казашки произход, но старите заселници в Добруджа ги приели радушно. В навечерието на Кримската война там живеели около 1300 семейства, в няколко староверски селища и в гр. Тулча. Числеността им вероятно била по-голяма, тъй като разколници живеели и в южните части на региона. Те били разделени на две епархии, всяка със свой епископ; имали и свой манастир, Славски, със значително число монаси.

Към това население интерес проявил известният полски политически деец на турска служба М. Чайковски. Той възнамерявал да увеличи командваното от него казашко формирование (казак-алай) с казаци старообрядци. Освен това полската емиграция в лицето на княз А. Чарториски възнамерявала през Добруджа да подпомага бъдещо въстание в Полша.

Документът дава сведения и за казашкия първенец-старообрядец в Добруджа – Гончаров. Човек с влияние, с многобройни международни контакти, той направил опит да обедини староверците, живеещи на територията на Османската империя.

Плановете на Чайковски и Гончаров не се увенчали с успех. През втората половина на XIX в. процесът на сливане на казашкото с местното население бил твърде напреднал. Опитите на Чайковски и Гончаров да наложат православен епископ на старообрядците довел до сериозни конфликти в общността. Ликвидирането на казашките привилегии през 60-те години на XIX в. ускорило разпадането на старообрядческата колония, част от която се пръснала в различни области на Османската империя. След реформите на император Александър II в Русия, през 60-те – 70-те години на XIX в. преследванията на старообрядческо население били прекратени. Предвид на това част от заселниците в Добруджа се върнали в Русия. Въпреки това разпръскване, приблизително половината от добруджанските староверци останали в старите си селища или се преместили малко по-на юг – в Силистренско и Варненско. В някои селища на Добруджа и до днес живеят техни потомци. Малко изследваният въпрос за старообрядчеството в североизточните български земи ще привлича и за в бъдеще интереса на изследователите. “Очерк за историята на старообрядците в Добруджа” вероятно ще улесни подобни научни дирения.

БЕЛЕЖКИ

¹ Андреев, А. Руската православна църква в средата на XVII в. – реформа и разкол. – ВНР, 1995, кн. 3, 14–31.

² Грамота на Константинополския патриарх Паисий. – В: Деяния собора Московского в лето 1654. М., 1873, Прил. № 1. В грамотата са очертани ясно различията в разбиранията на църковните ритуали в Русия и в Православния Изток.

³ Стоглавият събор се произнесъл: “Който промени двата пръста, дори и Христос, да бъде проклет.” Стоглав, СПб., 1863, Гл. V, вопр. 5, 103–106.

⁴ Андреев, А. Цит. съч.

⁵ По-подробно виж: Каптерев, Н. Ф. Патриарх Никон и царь Алексей Михайлович. Т. I–II, Сергиев посад, 1909 – 1912.

⁶ Пак там.

⁷ Шапов, А. Земство и раскол. Спб. 1862. Ст. Разин наистина се е опитал да преговаря със заточения руски патриарх Никон. А. Шапов не е прав, твърдейки, че въстанието на Разин е старообрядческо по своя характер. Сред казашките имало и немалко разколници, но те участвали в движението именно защото били казаци, а не старообрядци.

⁸ Русское православие. М., 1989, 220–221.

⁹ Пак там.

¹⁰ Буганов, В. И. Московские востания конца XVII века. М., 1969, с. 235.

¹¹ Русское православие..., 256–257.

- ¹² Пак там, 269–273, 306–307.
- ¹³ Пак там, 288–289, 306–307.
- ¹⁴ Пак там, с. 317.
- ¹⁵ **Стоянов, Ив.** Нови данни за събитията в българските земи в началото на XIX в. – ИПр., 1991, кн. 11, 64–72.
- ¹⁶ Пак там, с. 71.
- ¹⁷ Государственный архив российской федерации (по-нататък – ГАРФ), ф. 1750 (Московский славянский благотворительный комитет), оп. 1, ед. хр. 7, л. 1–16.
- ¹⁸ По-подробно: **Голубуцкий, В. А.** Запорожское казачество. Киев, 1957.
- ¹⁹ ГАРФ, ф. 1750, оп. 1, ед. хр. 7, л. 1.
- ²⁰ Пак там, л. 2–3.
- ²¹ Пак там, л. 4.
- ²² Пак там, л. 3–5, л. 5 о.с.
- ²³ Пак там, л. 5 о.с.
- ²⁴ Пак там, л. 6.
- ²⁵ Пак там, л. 7.
- ²⁶ Пак там, л. 7, о.с.
- ²⁷ **Смоховска-Петрова, В. Михаил Чайковски – Садък паша и българското Възраждане.** С., 1973, с. 62–64.
- ²⁸ Пак там, 66–67.
- ²⁹ Пак там, с. 133.
- ³⁰ ГАРФ, ф. 1750, оп. 1, ед. хр. 7, л. 8–9.
- ³¹ Пак там, л. 12.
- ³² Пак там, л. 12, 12 о.с.
- ³³ Пак там, л. 14.
- ³⁴ Пак там, л. 16.
- ³⁵ Пак там, л. 16 о.с.